

References

1. (2019). On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine on Improvement of Certain Provisions of Criminal Procedure Legislation : Law of Ukraine on 04.10.2019 № 187-IX, *Ofitsiyni Visnyk Ukrainy*, № 84, art. 2849.

УДК 343.102

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2019-3/4-12>

Інститут угоди про визнання вини: проблемні питання

Єна І. В.

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
ena-irina@ukr.net*

Ключові слова:

медіація, угода про визнання вини, прокурор, об'єктивна істина, кримінальний процесуальний компроміс.

У статті досліджуються проблемні питання, які виникають у практичній діяльності органів досудового розслідування, суду при укладанні угоди про визнання вини та вплив цього інституту на процес встановлення об'єктивної істини та прийняття законного, обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні.

*Надійшло до редколегії:
09.11.2019*

Прийнято до друку: 07.12.2019

Guilt of the guidance agreement: temporary issues

Yena I. V.

*Zaporozhye National University, str. Zhukovski, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
ena-irina@ukr.net*

Key words:

mediation, plea agreement, prosecutor, objective truth, criminal procedural compromise.

The article explores the problematic issues that arise in the practical activity of the pre-trial investigation bodies, the court when concluding a plea agreement and the influence of this institute on the process of establishing objective truth and making a legitimate, well-founded decision in criminal proceedings. Today we can state the fact of humanization of the Ukrainian legislation, including criminal procedural ones, which in turn requires improvement of the procedural form, introduction of new institutions whose functioning will ensure protection of the interests of society and the state. Such a compromise is known not only in Ukraine. For example, in the United States, between a defendant or his defense counsel on the one hand, and an accuser on the other, a compromise can be reached and set out in writing, the content of which is to plead guilty and the prosecutor undertakes to specifically to prosecute.

European countries are not so active in reducing procedures and concluding plea agreements, although a number of European countries have provided for this in legislation. These countries include Germany, France, England, Portugal, Switzerland, Austria, the Netherlands. Similar institutions from the second half of the

twentieth century exist in Spain, Italy. Most CIS countries have also implemented the following provisions in their criminal procedural legislation.

The conclusion of a plea agreement has the consequence of simplifying the judicial procedure of criminal proceedings. Opponents of the institution of the plea bargain use this provision of the CPC of Ukraine as one of the substantive arguments to confirm their position. And this is hard to disagree with, since in this situation the purpose of criminal proceedings in the proceedings is changing. This is no longer a statement of objective truth, but a formal admission of guilt. And neither the pre-trial authorities nor the prosecutor nor the judge are interested in establishing the facts of the case.

Opponents of the institution of the plea bargain use this provision of the CPC of Ukraine as one of the substantive arguments to confirm their position. And this is hard to disagree with, since in this situation the purpose of criminal proceedings in the proceedings is changing. This is no longer a statement of objective truth, but a formal admission of guilt. And neither the pre-trial authorities nor the prosecutor nor the judge are interested in establishing the facts of the case.

Сьогодні ми можемо констатувати факт гуманізації українського законодавства, в тому числі кримінального процесуального, що у свою чергу потребує вдосконалення процесуальної форми, впровадження нових інститутів, функціонування яких забезпечить захист інтересів суспільства і держави. Про активний процес оптимізації кримінальної процесуальної форми свідчить запровадження до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) інституту угод, завдяки якому у кримінальному процесі став можливий компроміс.

Кримінальний процесуальний компроміс – це система процесуальних норм, які регулюють процедуру укладення угоди між конфліктуючими сторонами (державою в особі її правоохоронних органів і потерпілою особою та особою, яка вчинила злочин) на основі закріплених у законі чітких правил надання поступок і гарантій їх виконання [1, с. 54].

Такий компроміс відомий не тільки в Україні. Так, у США між обвинуваченим або його захисником та обвинувачем може бути досягнутий компроміс. Він має бути закріплений у письмовій формі, зміст якого складається

з визнання злочинцем своєї вини, а обвинувач зобов'язується конкретним чином розв'язати кримінальну справу.

Процедура укладання угоди передбачена і в законодавстві Канади. Так, у Законі Канади «Про ювенальну юстицію» передбачено можливість укладання угоди між поліцейським, прокурором і неповнолітнім. У результаті переговорів із прокурором до неповнолітнього можуть бути застосовані так звані позасудові санкції, які є альтернативою звичайному розгляду справи в суді. Ці санкції, як правило, застосовуються у випадках, коли неповнолітній вчинив злочин при обтяжуючих обставинах або мав місце рецидив [2].

Європейські країни не так активно користуються скороченими процедурами та укладають угоди про визнання вини, хоча ряд європейських країн у законодавстві передбачив таку можливість. До таких країн належить Німеччина, Франція, Англія, Португалія, Швейцарія, Австрія, Нідерланди. Схожі інститути з другої половини ХХ століття існують в Іспанії, Італії. Більшість країн колишнього СНД також імплементували до свого кримінального процесуального законодавства такі положення. Не є

виключенням і КПК України, глава 35 якого закріплює положення щодо кримінального провадження на підставі угод.

Згаданий інститут активно досліджується науковцями в Україні. Так, свої праці проблемним питанням укладення угод у кримінальному провадженні присвятили свої праці такі вчені, як О. О. Житний, П. В. Прилуцький, П. В. Пушкар, В. М. Верещак, В. І. Шишкін, Л. Д. Удалова, О. Є. Соловійова, В. І. Бояров, Я. Ю. Конюшенко, В. А. Шкелебей, О. О. Леляк, І. О. Кісліцина. Але єдиної думки щодо доцільності існування такого інституту немає і досі.

З одного боку є прихильники таких нововведень до кримінального процесуального законодавства, які вбачають від його запровадження тільки користь. Наприклад, Я. Ю. Конюшенко вважає, що угоди в кримінальному провадженні – це інститут кримінального процесу, спрямований на скорочення та спрощення процедури розгляду кримінальних проваджень, зменшення строків перебування осіб під вартою, заощадження ресурсів і часу, який витрачаються на розгляд кримінального провадження, а також позасудове вирішення конфліктних ситуацій, зменшення навантаження на органи досудового розслідування та суд (суддю) [3, с. 155]. Схожу позицію висловлює А. П. Макаров, який вважає, що інститут угод про визнання вини тісно пов'язаний із сучасними тенденціями впровадження перетворень у кримінальне судочинство України для підвищення ефективності роботи судових і правоохоронних органів [4, с. 415].

Висловлюються й інші думки. Так, М. В. Лотоцький вказує, що при укладенні угоди та її затвердженні не забезпечується рівність сторін у кримінальному провадженні [5, с. 294]. Л. Д. Удалова вважає, що угода про визнання вини і завдання встановлення об'єктивної істини – це поняття і явища, які виключають одне одного [6, с. 21].

Укладення угоди про визнання вини має наслідком спрощення судової процедури розгляду кримінальної справи¹. Противники функціонування інституту визнання вини використовують це положення КПК України в якості одного із суттєвих аргументів на підтвердження своєї позиції. І з цим важко не погодитись, оскільки в цій ситуації змінюється мета кримінальної процесуальної діяльності у провадженні. Це вже не встановлення об'єктивної істини, а формальне визнання вини. І вже ні органи досудового розслідування, ні прокурор, ні суддя не зацікавлені у встановленні фактичних обставин справи. На жаль така ситуація, на думку автора, може стати надто небезпечною і призвести до нівелювання значущості конституційного принципу презумпції невинуватості, не кажучи вже про законність, справедливість, гуманізм тощо. Тим більше, що в історії держави такий період відомий.

Можна згадати 30-40 роки минулого століття і тезу Генерального прокурора СРСР А. Я. Вишинського, що визнання вини є царицею доказів і способи, за допомогою яких отримувалося таке визнання вини. На жаль, сучасні правоохоронні органи не мають високого рівня правосвідомості і можуть зловживати наданими їм кримінальним процесуальним законом повноваженнями. Крім того, невикоріненою залишається корупція, має місце непрофесіоналізм.

Якщо ми маємо справу з професійними, свідомими слідчими, прокурорами, суддями, тим не менше ніхто не застрахований від помилок у своїх судженнях, висновках і прийнятих рішеннях. Специфіка інституту угоди про визнання вини не дає можливості виправити таку помилку, оскільки виключає можливість апеляційного оскарження такого вироку.

¹ Тобто метою укладання угоди про визнання вини є спрощення досудового розслідування та судового розгляду, процесуальна економія.

Крім того, таке обмеження призводить до порушення міжнародних стандартів судочинства, зокрема Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, стаття 14 якого закріплює положення, відповідно до якого кожен, кого засуджено за будь-який злочин, має право на те, щоб його засудження і вирок були переглянуті вищестоящою судовою інстанцією згідно із законом [7], і порушує одну із засад кримінального процесу – право на оскарження процесуальних рішень, перегляд вироку, ухвали суду (стаття 24 КПК України). Тим більше, що право на оскарження вироку є абсолютним і не може бути обмежене з огляду на положення, закріплені статтею 22 Конституції України².

Автор вважає, що у таких провадженнях діяльність суду не повинна зводитись тільки до затвердження або відмови у затвердженні угоди про визнання вини, суд має бути активним учасником провадження і ретельно досліджувати обставини справи з метою встановлення об'єктивної істини. Тобто, участь суду у такого роду провадженнях не повинна обмежуватися тільки встановленням питання, чи визнає особа винною себе у вчиненні кримінального правопорушення, щодо якого укладається угода про визнання винуватості, а повинна бути розширена і направлена на встановлення об'єктивної істини.

Тим більше що встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні дасть змогу дотриматись засади презумпції невинуватості, закріпленої у Конституції України та КПК України, з якою інститут угоди про визнання вини конфліктує. Такого висновку можна дійти, проаналізувавши зміст статті 62 Конституції України, в якій зазначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено

в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Схожі положення містить стаття 17 КПК України, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК України. Виконання цієї засади є безумовним, крім того, згадуючи загальні положення щодо принципів кримінального процесу, порушення принципу має наслідком скасування прийнятого з таким порушенням рішення. Таким чином, оскільки є вимога доведення вини, і це є підставою постановлення обвинувального вироку і призначення покарання, інститут угоди про визнання вини втрачає свою значимість. Якщо ж вина не встановлена і не доведена, то немає підстав для постановлення обвинувального вироку і підстав для укладення угоди.

Ці висновки не виключають компромісу у кримінальному провадженні, але він повинен бути досягнутий та укладений таким чином, щоб не порушувати конституційні права і свободи осіб. Тим більше, що така форма компромісу як дійове каяття не є новелою кримінального процесуального законодавства і має право на існування й застосування у кримінальному провадженні. Автор погоджується з позицією Г.Є. Тюріна, який зазначає, що законодавче формулювання відповідної підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності як «каяття» акцентує увагу правозастосовника не лише на визнанні вини, а й на певному моральному аспекті цього явища, яке відсутнє у випадку укладення угоди про визнання винуватості [8, с. 123].

Згідно з таким юридичним компромісом як дійове каяття кримінальне правопорушення повинно бути розслідуване та розкрито, здійснена кваліфікація діяння, встановлена об'єктивна істина, встановлена міра вини обвинуваченого, обставини, які

² Положення, закріплені статтею 394 КПК України, повністю не забезпечують дотримання вказаного принципу.

пом'якшують або обтяжують відповідальність. Можна виокремити такі причини доцільності втілення у кримінальний процес дійового каяття:

– додаткові можливості потерпілому відновити свої порушені права та більш оперативно отримати належну компенсацію за заподіяну йому шкоду, тим самим сприяти забезпеченню захисту прав і законних інтересів потерпілого;

– широке втілення цього інституту в слідчу та судову практику надасть можливість особі, яка вчинила злочин, бути звільненою від кримінальної відповідальності, не бути засудженою до позбавлення волі та не отримати небажаного впливу негативних реалій такого примусового заходу;

– застосування інституту мирової угоди та дійового каяття для розв'язання кримінальних справ надає правоохоронним органам додаткову можливість зосередити свої зусилля на виявленні, розкритті та розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів [9, с. 100].

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що за своєю суттю

угода про визнання винуватості є домовленістю між представниками сторони обвинувачення і сторони захисту, предметом якої є повне визнання обвинуваченим своєї вини в обмін на призначення менш суворого покарання. На думку автора, вона не є способом компромісного вирішення конфлікту.

При цьому така домовленість повинна мати певні специфічні риси, до яких можна віднести чітке законодавче врегулювання (норми глави 35 КПК України); добровільний характер укладення; обов'язкова письмова форма закріплення взаємовигідних умов угоди; можливість укласти на будь-якій стадії кримінального процесу. Автор вважає, що навіть дотримання цих вимог не забезпечить встановлення об'єктивної істини, яка є метою кримінальної процесуальної діяльності, та не дасть можливості реалізувати учасникам кримінального процесу їх права і свободи. Більш ефективним і доцільним способом досягнення компромісу автор вважає втілення у кримінальному процесі дійового каяття.

Література

1. Парфило О. А. Кримінально-процесуальний компроміс – необхідність, продиктована часом. *Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах* : тези доповідей науково-практичної конференції (м. Київ). Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2001. С. 53–56.
2. Canada's Youth Criminal Justice Act. URL: https://www.en.wikipedia.org/wiki/Youth_Criminal_Justice_Act (Date of the application: 14.11.2019).
3. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 455 с.
4. Макаров А. П. Сделка о признании вины: новация УПК Украины. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Серия: Юридические науки. 2013. № 1. Т. 26 (65). С. 414–418.
5. Лотоцький М. В. Угода про визнання винуватості: процесуальний порядок укладення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 31. С. 288–298.
6. Удалова Л. Д. Застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового розслідування : навчальний посібник. Київ : «Видавничий дім «Скіф», 2012. 181 с.

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043. (Дата звернення: 23.12.2019).
8. Тюрін Г. Є. Організаційно-правові основи участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод : монографія. Харків : Право, 2015. 288 с.
9. Теорія доказів : підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / за заг. ред. В. М. Тертишника. К. : Алерта, 2015. 293с.

References

1. Parfilo O. (2001). “Criminal procedural compromise – the need is dictated by time”. [Teoriya ta praktika kriminalistichnogo zabezpechennya rozkrytya ta rozsliduvannya zlochiniv u suzasnih umovah], Kyiv, 2001. P. 53–56.
2. Canada’s Youth Criminal Justice Act. URL: https://www.en.wikipedia.org/wiki/Youth_Criminal_Justice_Act (Date of the application: 14.11.2019).
3. Kjvalenko, V. and Udalova, L. *Kriminalniy prozes: pidruznik* [A criminal process : is a textbook], Zentr uzbovoi literature, Kyiv, Ukraine.
4. Makarov, A. P. (2013). “Transaction about confession of guilt : innovation of code of criminal procedure of Ukraine”, *Uzenie zapiski Tavrizeskogo nazionalnogo universiteta*, no. 1, pp. 414–418.
5. Potozkii, M. V. (2013). “Plea agreement: procedural order of conclusion”, *Actualni problemi vdoskonalennya chinnogo zakonodavstva Ukraini*, № 31, P. 288–298.
6. Udalova, L. *Zastosuvannya komprpmisiv pri virichenn konfliktiv pid zas dosudovogo rozsliduvannya : navzilny posinik* [Making compromises in resolving conflicts during pre-trial investigation : textbook], Skif, Kyiv, Ukraine.
7. (1973). International Covenant on Civil and Political Rights of 19.10.1973, available at : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
8. Tyurin, G. *Organizaziyno-pravovi osnovi uzasti prokurora u kriminalnomu provadzenni na pidstavi ugod : monograph* [Organizational and Legal Basis of Attorney’s Participation in Criminal Proceedings Based on Agreements : monograph], Pravo, Kharkv, Ukraine.
9. Tertichnik, V. Evidence theory [Teoriya dokaziv], Alerta, Kyiv, Ukraine.

УДК 343.3/.7:343.1-058.53

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2019-3/4-13>

Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, які вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об’єднань)

Ларкін М. О.

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
malark777@ukr.net

Ключові слова:

спеціальні знання, спеціаліст, судова експертиза, розслідування,

У статті розглядаються питання використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об’єднань). У процесі розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень